

## SANOAT JARAYONINING ATROF MUHITGA TA'SIRI

Rayimjonov Oybek Umarjon o'g'li

Farg'ona politexnika instituti Talabasi rayimjonovoybek12@gmail.com

**Annatsiya:** Sanoat jamiyat taraqqiyotining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyot va texnologiyalar rivojlanishi bevosita sanoat bilan bog'liq. Biroq, sanoat rivoji ekologik muvozanatga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Havoning ifloslanishi, suv resurslarining buzilishi, tuproqning zaharlanishi, tabiiy resurslarning kamayishi kabi masalalar bugungi kunda global ekologik muammolarning markazida turibdi. Ushbu kitobda sanoat jarayonlarining atrof-muhitga ta'siri, asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi

**Kalitso'zlar:** Metalurgiya, ishlab chiqarish, sanoat, sement, qurilish, energetika, zavod, fabrika, salomatlik, atrof-muhit, muvozanat, resurs, qonun, talab.

Sanoat ishlab chiqarishi jamiyat rivojlanishining muhim qismidir. Sanoat korxonalari turli mahsulotlarni ishlab chiqarib, iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, ammo bu jarayon ko'pincha ekologik muvozanatning buzilishiga olib keladi. Sanoatning rivojlanishi bilan birga tabiiy resurslarga talab oshadi, bu esa ekologik tizimlarga jiddiy bosim o'tkazadi. Bu bog'liqlikni inobatga olmaslik global ekologik muammolarning yanada kuchayishiga olib keladi. Havoning ifloslanishi sanoat jarayonlarining eng keng tarqalgan ekologik oqibatidir. Issiqxona gazlari: Sanoat korxonalari tomonidan chiqariladigan karbonat angidrid ( $\text{CO}_2$ ) va metan ( $\text{CH}_4$ ) iqlim o'zgarishining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Oltingugurt oksidlari ( $\text{SO}_2$ ): Metallurgiya va energetika sanoati tomonidan chiqarilib, kislotali yomg'irlarni keltirib chiqaradi. Chang va zararli zarralar: Sement, qurilish va tog'-kon sanoati chang va metall zarralari havoning sifati va inson salomatligiga zarar yetkazadi.

Havoning ifloslanishi inson salomatligi uchun ham xavf tug'diradi. Nafas olish tizimi kasalliklari, yurak-qon tomir muammolari va boshqa kasalliklar ko'pincha havoning ifloslanishi bilan bog'liqdir. Sanoat faoliyatining suv resurslariga ta'siri quyidagi ko'rinishda namoyon bo'ladi:

Kimyoviy ifloslanish: Sanoat korxonalari ko'pincha suv havzalariga toksik moddalar, neft mahsulotlari va kimyoviy chiqindilarni oqizadi. Bu suv hayvonlari va o'simliklarining o'limiga, shuningdek, ichimlik suvining zaharlanishiga olib keladi. Issiqlik ifloslanishi: Elektr stansiyalari va zavodlar tomonidan suv havzalariga chiqarilgan issiq suv ularning ekologik tizimiga zarar yetkazadi.



Og'ir metallar: Kimyo va tog'-kon sanoati tomonidan chiqarilgan og'ir metallar suv havzalari organizmlariga zarar keltiradi. Suvning ifloslanishi ekologik tizimlarning buzilishiga olib keladi, bu esa odamlar va hayvonlarning yashash sharoitlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tuproq sanoat jarayonlarining ikkinchi darajali qurboni hisoblanadi. Zaharli moddalar: Sanoat chiqindilari va kimyoviy moddalarning tuproqqa singishi uning unumdorligini pasaytiradi. Eroziya: Tog'-kon sanoati va qurilish jarayonlari tuproqning yuqori qatlamini yo'q qiladi, bu esa qishloq xo'jaligi uchun salbiy oqibatlarga olib keladi.

Chiqindilar: Plastmassa, og'ir metallar va boshqa chiqindilar tuproqning ifloslanishiga sabab bo'ladi. Tuproqning ifloslanishi qishloq xo'jaligi hosildorligini pasaytiradi va oziq-ovqat xavfsizligiga xavf tug'diradi. - Jahon miqyosida bir qator sanoat tarmoqlarining jadal o'sishi, har xil va murakkab ifloslantiruvchi moddalar miqdorining keskin ko'payishi, hududlarda havo havzalarining intensiv ravishda ifloslanishi bilan birga inson salomatligi va atrof muhit holatiga katta zarar yetkazib kelmoqda. Shu munosabat bilan atrof muhit holatini yaxshilash, shuningdek, ko'pchilik korxonalarda qulay sanitariya-gigiyena sharoitlarini yaratish, havoni tozalash tizimlari konstruksiyasini tubdan o'zgartirish muammosi juda dolzarb bo'lib qoldi.

Hozirgi kunda yurtimizda barcha sohalarda yutuqlarga erishish, sanoat ishlab chiqarish sohasida yangi texnologiyalarning joriy etilishi bilan bir qatorda ekologik vaziyat keskinlashuviga ham olib kelmoqda. So'nggi yillarda sanoat ishlab chiqarishning o'sishi bilan bir qatorda atrof-muhitning ifloslanishi ham miqdor va sifat jihatidan ortib bormoqda. Insonning tabiatga yetkazgan salbiy ta'siri natijasi fan-texnika inqilobi davrida, ayniqsa avj oldi. Ilmiy texnika yutuqlari asosida zavod va fabrikalar rivojlanishi, qishloq xo'jaligining klanishi xalq xo'jaligining o'sishiga olib kelishi bilan bir qatorda tabiiy boyliklarning isrof bo'lishiga, chiqindilar bilan atrof-muhitni ifloslanishiga olib keldi. XXI asrga kelib inson tabiatga nisbatan tajovuzkorlik bilan munosabatda bo'lmoqda, buning natijasida eng avvalo tabiatga juda kata zarar yetkazilmoqda, bu esa tabiiy muvozanatga salbiy ta'sir ko'rsatib global ekologik muammolarni kelib chiqishiga olib kelmoqda, shu bilan birga inson salomatligiga zarar yetkazmoqda.

Atrof-muhitni ifloslantiruvchi moddalar asosan kimyoviy moddalar hisoblanadi. Ularni biz asosan ikki katta guruhga bo'lamiz: atrof-muhitni ifloslantiruvchi kimyoviy moddalar va kimyo sanoat korxonalari tomonidan ishlab chiqariladigan kimyoviy preparatlar.

Sanoat-atrof-muhitni ifloslantiruvchi asosiy tarmoqdir. U geografik qobiqning barcha qatlamlariga faol salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Atrof-muhit xavfsizligi aholi salomatligini saqlashning asosiy omili hisoblanadi. Mamlakatimizda qurilayotgan yirik



va o'rtacha korxonalar ekologik tartib-qoida, belgilangan me'yorlar asosida qurilish bilan birga ishlash jarayonida atrof-muhitga zararli chiqindilarni chiqarishi me'yorda bo'lishi kafolatlangan.


Qora va rangli metallurgiya korxonalari atmosfera havosini ifloslantiruvchi asosiy manbalardir. Sanoat korxonalari chiqindilarni kamaytirish uchun avvalam bor hozirgi zamon talabiga mos keladigan ilg'or texnologiyalardan foydalangan holda chiqitsiz jarayonlardan foydalana olishadi. Bunda eng asosiy maqsad bu tabiiy resurslarga tejamkorona munosabat va atrof - muhitga salbiy ta'sirini kamaytirish, hamda inson salomatligini tiklash hisoblanadi.

Respublikamizda hozirgi kunda barpo etilayotgan barcha sanoat korxonalari zamon talablariga mos keladigan texnologiyalari bilan jihozlanib kelinmoqda. Buning natijasida respublikamiz ekologik holat yaxshilanishiga olib kelinmoqda

Sanoatdagi texnologik jarayonlarni jadallashtirish, yuqori texnologiyali energiya va resurslarni tejavchi tizimlarni yaratish, yangi texnologik asbob-uskunalarni ishlab chiqish va joriy etishda katta yutuqlarga erishishilmoqda. Shuningdek, atrof muhitga zararli chang va gazsimon aralashmalarning juda ko'p miqdorda tashlanishiga, bu bilan atrof muhitga chiqarilayotgan ifloslantiruvchi moddalarning ruxsat etilgan me'yoridan ortiq bo'lishiga va atrof muhitning sezilarli darajada ifloslanishiga yo'l qo'yilmoqda. Sanoat rivojlanishi global iqlim o'zgarishining asosiy omillaridan biridir. Issiqxona gazlarining ortishi sayyoraning o'rtacha haroratining oshishiga olib keladi. Global isish: Atmosferaga karbonat angidrid va metan kabi gazlarning chiqarilishi iqlim o'zgarishini tezlashtiradi. Kislotali yomg'irlar: Oltinugurt va azot oksidlari atmosferadagi suv bug'lari bilan reaksiyaga kirishib, ekotizimlarga zarar yetkazadigan yomg'irlarni hosil qiladi. Iqlim o'zgarishi dunyo bo'ylab qurg'oqchilik, suv toshqinlari va boshqa tabiiy ofatlarning kuchayishiga olib kelmoqda. Sanoat jarayonlari tabiiy resurslarning kamayishiga olib kelmoqda. Energiya iste'moli: Neft, gaz va ko'mir sanoatning asosiy energiya manbalari hisoblanadi, ammo ularning zaxiralari chegaralangan. O'rmonlarning yo'q qilinishi: Yog'och sanoati va sanoat qurilishlari uchun katta miqdorda o'rmonlar kesilmoqda. Bu nafaqat atmosferadagi kislorod miqdorini kamaytiradi, balki hayvonlar uchun tabiiy yashash muhitining yo'qolishiga olib keladi.

Muammoni hal qilish yo'llari; Sanoat jarayonlarining atrof-muhitga salbiy ta'sirini kamaytirish uchun quyidagi choralarga rioya qilish zarur: Innovatsion texnologiyalar: Havoni va suvni ifloslantirmaydigan texnologiyalarni joriy etish. Chiqindilarni qayta ishlash: Qattiq va suyuq chiqindilarni qayta ishlash usullarini rivojlantirish. Energiya tejash: Muqobil energiya manbalaridan foydalanish va sanoatda energiya samaradorligini oshirish. Ekologik qonunchilik: Sanoat korxonalari faoliyatini qat'iy nazorat qilish.





Xulosa.Sanoat jarayonlari atrof-muhitga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Havoning, suvning va tuproqning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslarning kamayishi global ekologik muammolarning asosiy sabablaridan biridir. Biroq, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ekologik mas'uliyatni oshirish orqali ushbu salbiy ta'sirlarni kamaytirish mumkin. Sanoat va atrof-muhit o'rtasidagi muvozanatni saqlash barcha uchun muhim vazifa hisoblanadi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://arxiv.uz/uz/>
2. <https://lex.uz/docs/-2823612>
3. <https://stat.uz/uz/>

